NORSK OLJEMUSEUM
ÅRBOK 2000

NORSK OLJEMUSEUM

Mellom visjon og akkumulasjon

– Et skråblikk på norsk oljepolitikk mellom 1973 og 2001

Nils Henrik Fuglestad

Et land i verden?

Norge er et lite land i verden. Noen ganger reises det riktignok tvil om dette er tilfellet. Da snakkes det om «Anderledeslandet», landet som er seg selv nok, eller landet som vil greie seg selv. Enkelte trekk ved norsk petroleumspolitikk kan avtegnes som variasjoner over denne tvetydigheten, som en slags nasjonal refleksjon over de alternative muligheter ressursene i undergrunnen i havet så uventet velsignet det vesle landet med. I ettertid kan historien synes overlagt og rettlinjet. Men også sirkelens form skimtes. Da kan det dreie seg like mye om tilfeldigheter og improvisasjon, som om klarsyn og fast styring.

I begynnelsen var petroleumsvirksomheten en sektor for spesielt interesserte. Hovedaktørene var en snever krets av embetsmenn med spesialoppgaver og et knippe av de største oljeselskapene i verden. Sistnevnte var åpent invitert til lukket selskap i Norge. I fortsettelsen var det maktpåliggende å fostre nasjonale miljøer som kunne utfordre de innvandrende; og foreløpig avrundes denne historien med at nordmenn som har lært leksen, blir oppmuntret til å satse som utlendinger i verden utenfor. Fra utlendinger i Norge til nordmenn i utlandet, altså. Underveis er ambisjoner justert og målsettinger frisert. Internasjonalisering og nasjonalisering i oljepolitikken viser en tendens til å konvergere mot økonomisering, kunne man kanskje si.

Her skal vi se litt nærmere på noen av milepælene i utviklingen. Det har ikke vært meningen å gi uttømmende analyser av alle sider ved oljepolitikken. Underlagsmaterialet er i all hovedsak begrenset til noen sentrale stortingsmeldinger. Tanken har bare vært å synliggjøre intensjoner og vendepunkter slik disse tekstene selv kan fortelle om.[1]

Nils H. Fuglestad (f. 1948) er i 2 år utlånt til Norsk Oljemuseum fra Statoil. Ved museet skal han utrede grunnlaget for en dokumentasjons- og formidlingstjeneste. Han har vært ansatt i Statoil siden 1986. Der har han jobbet med informasjonsforvaltning, informasjonsteknologi, ledelse og organisasjonsutvikling. Før han begynte i Statoil, arbeidet han i 10 år som historiker ved UiO og ved Høgskolesenteret i Nordland.

En sokkel for utlendinger

Dersom jakten på petroleum er et spill[2], varte forspillet i denne sammenheng fra 1965, eller fra 1962,[3] og til utgangen av 1969, eller til 13. januar 1971.[4] Gjennom hele denne innledende fasen ble det ikke gitt noen fordeler til norske industrielle miljøer som ønsket å begi seg ut på gyngende grunn i Nordsjøen. Dette gjaldt så vel for det etablerte industrikonsernet Norsk Hydro, som for det nyetablerte Noco. Sistnevnte var den sammenslutning av private foretak som noen år lenger fram transformerte til Saga Petroleum. Den offisielle strategien gikk ut på å preferere de multinasjonale, ikke de nasjonale, selskapene.[5] Dette var bestemt på ekspedisjonssjef Jens Evensens kontor i Utenriksdepartementet. Bransjen var fremmed i Nord, satsingen krevde tung finansiell styrke og Nordsjøens potensiale var usikkert. Slik dette nå en gang lå an, ble det oppfattet som en ubetinget fordel at den risikofylte letefasen så langt som mulig ble dekket av aktører med mer enn alminnelig god økonomisk ryggrad og solid relevant erfaring. De kom alle annetsteds fra. Meningen var nettopp ikke å bygge norsk industri og kompetanse, men å sikre størst mulig engasjement fra så mange utenlandske selskaper som mulig. På britisk side rullet allerede aktivitetene. Det gjaldt om å komme raskt i gang. Det handlet om å gjøre den norske sokkelen attraktiv i et lotteri med ukjente utsikter til gevinst. Derfor var internasjonalisering – i den norske sektoren av Nordsjøen – målet innledningsvis.

Ti bud for oljevirksomheten

Men senest ved juletider i 1969 var perspektivet helt omdreid. Da var det klart at Phillips hadde fått fast fisk – Ekofisk. I sitt aller siste planlagte letehull i blokk 2/4 lengst sør i Nordsjøen, gjorde det relativt anonyme oljeselskapet fra Midtvesten i Nord-Amerika[6] et kjempefunn. I internasjonal terminologi vil et felt som rommer 100 millioner fat utvinnbar olje regnes for stort.[7] De første anslagene for Ekofisk gikk ut på at reservoarene inneholdt mellom 2,7 og 3 milliarder fat utvinnbare mengder.[8] For de innvidde var det ikke lenger mulig å tvile på at landet sto på terskelen til en ny tid, en oljealder.

Reaksjonen lot ikke vente på seg. «Den åpne sokkels politikk» administrert i de lukkede sirkler ble avløst av «nasjonal styring og kontroll» utlagt i det offentlige rom. Veien ut i Nordsjøen ble ikke blokkert for utlendinger. Men det ble mer enn antydet at heretter var de henvist til å benke seg stadig lenger bak de nasjonale krefter som i tiden framover skulle fostres til å mestre den nye næringen.

Kursendringen annonserte den forsterkede industrikomitéen i Stortinget med sin berømte innstilling våren 1971.[9] Her ble «de ti bud» som framover skulle gjelde som rettesnor for oljepolitikken formulert for første gang. Det var noe nær en politisk revolusjon komitéen varslet. Hovedingrediensen i det nye budskapet var «nasjonal styring og kontroll med all virksomhet på den norske kontinentalsokkelen». Blant konsekvensene et samlet politisk miljø trakk,

var kravene om at petroleum skulle føres i land i Norge; at det skulle skapes ny næringsvirksomhet i hele landet; og at det skulle bygges opp «et norsk integrert oljemiljø med så vel nasjonalt som internasjonalt siktepunkt».[10] Evensens avventende «fingrene fra oljefatet» var med ett slag byttet med full involvering og flest mulig ringvirkninger.

Petroleum til folket!

Konfirmasjonen av den nye retningen i oljepolitikken underskrev Stortinget da det sluttet seg til melding nr. 25 (1973-74) om «Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn». Meldingen var utarbeidet som tilråding fra Finansdepartementet og godkjent av Kongen i Statsråd 15. februar 1974.

Når vi tar hensyn til opphavet og formålet, er dette dokumentet noe så sjeldent som et ideologisk manifest. Det er begeistret – «Petroleumsfunnene i Nordsjøen gjør at vi som nasjon blir *rikere*»;[11] visjonært – «Regjeringen mener at en i første rekke må benytte de nye muligheter til å utvikle et kvalitativt bedre samfunn»;[12] moraliserende – «Ressursene er knappe, naturen og livsbetingelsene i verden kan lett ødelegges... Den økonomiske veksten må derfor gis et nytt innhold og en ny sammensetning, slik at den bidrar til en fornuftig bruk av ressursene og ikke ødelegger den grunnleggende balanse i naturen»[13]; og det er naivt – «Ut fra et ønske om en langsiktig ressursutnyttelse og etter en samlet vurdering er Regjeringen kommet til at Norge bør holde et *moderat*

Finansdepartementet

St. meld. nr. 25
(1973–74)

Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn

tempo i utvinningen av petroleumsressursene».[14] I dette dokumentet er det langt mellom reservasjoner og tvilrådighet. Det gjennomsyres helt av vissheten om at en ny industriepoke var innledet og av viljen til å fylle den med politiske målsettinger.

Petroleumsvirksomhet som et område for spesielt interesserte generelt, og for en engere krets av byråkrater spesielt, var definitivt et avsluttet kapittel. Prologen var til endes og tonen i det nye grepet som markerte begynnelsen på den virkelige begynnelsen, lyder som en høytidsstemt fanfare: *Demokrati og kontroll.*[15] I en popularisert variant blir dette nesten som «all petroleum ut til folket»! Bokstavelig talt faktisk, for den klart uttrykte meningen var å bringe styringen helt ut og inn i de lokale samfunnsorganer:

Folkevalgte organer *må ha kontroll med alle viktige sider ved petroleumspolitikken: leting, utvinningstempo, sikkerhet og lokalisering. Det er viktig med samfunnsmessig styring og kontroll med utnyttelsen av ressursene. I denne*

sammenheng vil en legge stor vekt på at også ***lokale*** *folkevalgte organer trekkes aktivt inn i beslutningsprosessen.*[16]

Ikke bare det folkevalgte Stortinget, men også kommunestyrene, ankerfestet for det norske, lokale selvstyret, skulle mobiliseres for inntoget til det lovede oljelandet. I tillegg til kommunene ble også regionene oppfordret til å finne samarbeidsløsninger gjennom folkevalgte organ. Slik delte de statlige myndigheter villig ut kort til interessenter kysten rundt. «Nordmennene skulle selv få delta aktivt i oljeeventyret på alle plan. Ja, oljevirksomheten skulle integreres i det norske samfunn, den skulle overrisle samfunnet og skape virksomhet og velstand overalt», skriver Francis Sejersted og betegner fasen som innledes som «den store fornorskningen».[17]

Den politiske premissen for proklameringen av folkestyring i petroleumspolitikken, var en nyerklært skepsis[18] mot «det omfattende herredømme som de flernasjonale oljeselskapene har over produksjon og omsetning», og behovet dette medførte for å «legge dem under samfunnsmessig kontroll».[19] Verden omkring ble varslet om at tanken på å gå inn på eiersiden både i norsk og utenlandsk næringsliv allerede var tenkt.[20] Dessuten skulle Statens eget, nyopprettede oljeselskap være intet mindre enn et redskap for myndighetenes petroleumspolitikk,[21] og selskapet skulle hurtig rustes opp i samsvar med sin vide og offensive formålsparagraf.[22] Som et grunnleggende aksiom ble det slått fast at myndighetene hadde råderetten over oljen og gassen og dertil det fulle ansvar for en forsvarlig utnyttelse ressursene. Herifra ble det utledet at det i fortsettelsen skulle bli mer og mer stat og styring, og ikke bare mindre, men nærmest en utfasing av private interesser, det være seg norske eller utenlandske:

Private foretak, norske eller utenlandske, kan trekkes inn i leting og produk-

Fornorsking!

sjon og få en rimelig godtgjørelse for det. Men de bør i framtida bare unntaksvis oppnå rett til å utvinne disse naturressursene. Organisasjonsmønsteret for norsk petroleumsvirksomhet må gi norske myndigheter kontroll over alle trinn i virksomheten: leting, produksjon, videreforedling, eksport og markedsføring.

En fullt integrert petroleumsnasjon, så og si. Og som for å foregripe en eventuell oppstandelse, ble denne målsettingen normalisert med henvisning til at nettopp slik var det tidsriktige grepet om denne næringen verden over:

Produksjon og omsetning av olje blir i stigende grad et statsanliggende. Produsentland søker å skaffe seg større kontroll over virksomheten, bl.a. ved nye avtaler om statlig deltakelse og nasjonalisering. I flere viktige forbruksland er det etablert statlige oljeselskaper for å ta hånd om alle ledd av oljevirksomheten».[23]

Det var likevel ikke til å komme utenom at «de store oljeselskaper har teknologiske og økonomiske kunnskaper som er av stor betydning for en rasjonell utvinning, videreforedling og markedsføring av olje». På kort sikt ville derfor et fortsatt samarbeid være fornuftig. Men «på lenger sikt vil de flernasjonale selskaper på den norske kontinentalsokkel i hovedsak komme inn i bildet som konsulenter, entreprenører og eventuelt som minoritetspartnere».[24] Og i dette lange perspektivet var det sogar et mulig scenario å «sikre full styring av virksomheten ved at staten står for alle rettigheter og forpliktelser og lar selskapene operere på ulike former for entreprenørkontrakter».[25] Ved inngangen til oljens tidsalder var altså selv muligheten for full nasjonalisering på norsk sokkel ingen umulig forestilling.

Den uttalte hensikten med denne begeistrede viljen til ubegrenset nasjonal styring av en fremmed næring, var at både retningslinjene for virksomheten og bruken av inntektene skulle være «ledd i en planmessig omforming av det norske samfunn».[26] Ambisjonene var ideelle og grenseløse:

Demokratiske organer må få reelt herredømme over utviklingen på stadig flere områder. De økonomiske muligheter må benyttes til å skape større likhet i levestandard og på annen måte, til å forebygge sosiale problemer og til å utvikle er mer miljø- og ressursvennlig produksjon. Velferdssamfunnet må bygges videre ut og sammensetningen av det private forbruk påvirkes gjennom en aktiv forbrukerpolitikk. Lokalsamfunnene må styrkes og utvikles med sikte på et bedre totalmiljø. Arbeidsmuligheter må skapes også for de grupper som i dag har vanskelig med å finne plass i arbeidslivet.[27]

I tillegg måtte Norge «vise ansvar overfor de fattige land i verden». Den sosialdemokratiske regjeringen (Bratteli) som presenterte disse vyene, var i mindretall på Stortinget. Men det gjaldt også for alle mulige politiske alternativer i kjølvannet på EF-avstemningen i 1972. Holdningen i Arbeiderpartiet var derfor generelt offensiv. Sammen med en rekke andre store saker som blant annet ny likestillingslov, arbeidsmiljølov og abortlov, 40 timers uke og nedsatt pensjonsalder (67 år), var petroleumsmeldingen med å innholdsbestemme «en av de viktigste reformperioder i moderne norsk historie».[28] Det var igjen tid for å

bygge landet, eller for å bygge det videre. Med de uventet svære inntektene fra ressursutvinningen i Nordsjøen i sikte, var det strengt tatt ingen alvorlige begrensninger å ta hensyn til, bare muligheter.[29]

Stekket gjøk og fårekledd ulv

Men allerede ved inngangen til 1980-tallet var smaken av malurt i dette beger av folkelig fellesskap og offentlig optimisme umiskjennelig. Den borgerlige fløy var etter hvert vekket til live etter EF-smellen og den sosialdemokratiske verdensanskuelse ble igjen utfordret fra høyre. Varder ble tent i den politiske offentlighet. Petroleumsnæringen hadde fått sin «gjøkunge», og vingene måtte stekkes før den rakk å forspise seg på alles bekostning.[30] Gjøkungen var statens eget oljeselskap med den viljesterke Arve Johnsen i førersetet. Som redskap for statens oljepolitikk var Statoil en alt for stor suksess, mente man i de kretser der skepsisen mot statlig forretningsdrift var ideologisk begrunnet. Kåre Willoch, Høyres fører og statsminister fra 1981, beskrev Statoil som «en ny statsmakt»[31] som helt hadde overtatt regien av statens oljepolitikk, og ikke nødvendigvis med det allmenne vel for øye:

Selvfølgelig var det formelt sett staten som bestemte hvor meget av Statoils overskudd som skulle overføres til statskassen, og hvor meget som skulle bli i selskapet for å finansiere dets vekst og fremgang. Men det var ikke lett for noen politiker eller embetsmann å finne svakheter i Statoils investeringsplaner. Til det måtte man ha hjelp fra sakkyndige i oljemiljøene, og de likte ofte dårlig å «legge seg ut med» Statoil. Dermed måtte det lett bli til at det rike Statoil fikk det som det ville ha det: storsatsing både på oljefelter og på virksomhet på land, efterhvert også i andre land. Det var små muligheter for realistisk avveining mellom på den ene side fordeler ved å la Statoil bruke oljepengene, og på den annen side det man kunne oppnå ved å disponere de samme pengene til andre formål.[32]

At det som var godt for «politikeren Arve Johnsen i Statoils sjefsstol»[33] ikke nødvendigvis var godt for Norge, var et greitt retorisk poeng – selv om det var en lånt gjøkefjær.[34] Framgangens bakside, suksessens pris, var imidlertid dette regimets viktige anliggende. Denne statsministeren bekymret seg sterkt og personlig over at Arve Johnsen i Stortinget hadde «en større tilhengerskare enn regjeringen»;[35] og over at «Statoil ble oppfattet som et nasjonalt eksempel på vellykket norsk innsats i konkurranse med multinasjonale giganter; den norske Davids kamp mot alle de utenlandske Goliatene».[36] Statoils raske vekst kunne til og med (feilaktig) utlegges som «det lenge efterlengtede bevis for at statsdrift kune være en fremragende løsning».[37] Alt dette gjorde selskapet praktisk talt immunt mot kritikk og kritiske spørsmål.

I sine politiske memoarer forteller Willoch at han til stadighet tok på seg å advare mot «overtroen på Statoil», og at han «rådet til skepsis under analysen av dets resultater og storstilte planer». Han hadde lenge ment at det var gode grunner til å reise tvil «om utbyggingsprosjektene var forretning eller imperiebygging». Men som leder

av opposisjonen hadde han like lenge talt «for døve ører». Mesteparten av det politiske miljø og store deler av offentligheten var forført av «de gode regnskapsresultatene», «den dyktige staben» og den «omfattende «informasjonsvirksomheten»» til statsoljeselskapet.[38]

Sett fra høyre kant måtte utsikten fortone seg dyster. Som trollmannens læregutt var statsoljeselskapet kommet helt ut av kontroll. Statoil var blitt for stort; det truet demokratiet; forretning og forvaltning ble blandet sammen; og denne overaltskyggende posisjonen munnet i en sum ut i «usunne avhengighetsforhold i næringslivet».[39] Det var ikke lenger gitt at inntektsstrømmen fra undergrunnen ville tilflyte statskassen. Den nasjonale oljepolitikken var ikke lenger for nasjonalforsamling og regjering å styre. Den ble bestemt i Statoils hovedledelse, kløktig administrert av den karismatiske Arve Johnsen[40] og dyktig assistert av «en stor og profesjonell «informasjonsavdeling»...».[41]

Med slike briller på fikk den forvokste gjøkungen unektelig trekk som også kunne minne om ulven i fåreklær. Diagnosen var klar som krystall. Det trengtes bare myndighet til å foreskrive rett medisin. Regjeringsskiftet i 1981 som åpnet regjeringskontorene for Høyre, ga Kåre Willoch i posisjon som statsminister anledning til den etterlengtete korrigeringen av kurs.[42] Etter Willochs oppfatning var det påkrevd å forrykke fundamentet i oljepolitikken, intet mindre. Det eksplisitte sikte var «å hindre at Statoil fikk vokse utover rimelige grenser og utøve en uforholdsmessig innflytelse».[43] Resultatet ble presentert for Stortinget våren 1984 i form av den meldingen som i sin helhet handlet om organiseringen av statens deltakelse i petroleumsvirksomheten.[44]

Staten mot staten

Stortingsmelding nr. 73 fra 1984 «Om organiseringen av statens deltakelse i petroleumsvirksomheten» er et dokument med samme innretning, men likevel av en helt annen karakter, holdt i en ganske annerledes tone, enn meldingen fra 1974. Hvis sistnevnte var visjonær og encyklopedisk, var denne instrumentell og fokusert. Vyene er ganske fraværende, om en ser bort fra generelle anstrøk som at «Det er regjeringens målsetting at petroleumsressursene på kontinentalsokkelen skal utnyttes til beste for Norge og komme hele det norske samfunn til gode».[45] Dette kan ikke overraske. Mens den første meldingen fra 1974 skulle handle om petroleumsvirksomhetens plass *i det norske samfunn*, skulle denne andre fra 1984 dreie seg kun om *statens deltakelse* i den samme virksomheten. Selve utsynet var bevisst snevret inn. Etter ti år med strømmer fra brønner i Nordsjøen, var det tid for å bytte drømmer om muligheter ved inngangen til det lovende land med håndfaste grep om realiteter i den virkelige verden. Der blir som kjent det mulige bare mulig gjennom maktutøvelse. Og makten, den skulle bringes tilbake, ikke til Folket, men til de folkevalgte i Regjering og Storting.[46]

Reorganiseringen av virksomheten skulle være selve nøkkelen til denne tilbakeføringen:

Ettersom petroleumsressursene på den norske kontinentalsokkel er den norske stats eiendom tilligger det landets folkevalgte organer å forvalte ressursene og styre og kontrollere virksomheten på sokkelen. Dette er et grunnprinsipp i norsk oljepolitikk. Organiseringen av virksomheten er av helt sentral betydning for mulighetene til å ivareta de offentlige interesser og nå de målsettinger samfunnet har satt for petroleumsvirksomheten, ikke minst fordi virksomheten er av en slik karakter at den er vanskelig å få innsyn i.[47]

Den eksisterende ordningen hvilte på en treenighet av delte funksjoner. Sentralstyringsfunksjonen som var tillagt Storting, Regjering og Departement (Industridepartementet fram til 1978 da Olje og Energidepartementet ble opprettet); forvaltningsfunksjonen som var Oljedirektoratets revir; og forretningsfunksjonen som var det statlige oljeselskapets (Statoils) gebet. Ved siden av å fange opp samfunnets andel av verdiskapingen, var det en av målsetningene med statens forretningsmessige engasjement å sikre de sentrale myndighetene styrings- og kontrollmuligheter i den operative virksomheten. Til dette formål ble Statoil representert med minimum 50 prosent andel i alle utvinningstillatelser etter opprettelsen av selskapet i 1972. Og i henhold til de avtaler som ble forhandlet fram etter 1974, kunne statsoljeselskapet etter påvisning av drivverdige funn og på visse vilkår kreve sin andel utvidet med inntil ytterlige 30 prosent (den såkalte glideskalaen). Dette kunne se ut som en grei ordning – for de norske myndighetene. Den politiske begrunnelsen for å gjøre inngrep i arrangementet, var at den hadde vist seg alt for vellykket – for Statoil! Gjennom statens eget oljeselskap hadde de sentrale myndighetene skaffet seg god styring over såvel inntekter som over virksomhet. Til gjengjeld var det ikke lenger sikkert at de samme myndigheter under de samme betingelser ville være i stand til å kontrollere Statoil. Statens redskap fortonte seg mer og mer som et redskap over staten.[48] Det var i alle fall oppfatningen i den regjeringen som presenterte reformen.

Olje og energidepartementet

St. meld. nr. 73

(1983–84)

Om organiseringen av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten

Løsningen var å sette staten opp mot staten. I den reviderte modellen ble det trukket et skille mellom statsselskapets og statens egne eierandeler i lisensene. Slik oppsto statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) i petroleumsvirksomheten som et motstykke til det allerede etablerte engasjementet

gjennom Statoil. Helt etter hensikten sørget denne omgrupperingen for å refordele styrke mellom sentralmakt og forretning. Selv om Statoil også i fortsettelsen skulle forvalte statens samlede andeler, vippet balansen til fordel for de sentrale myndighetsorganer. For det første ble regnskapet delt i samsvar med eierskapet. For framtiden ville bare de utgifter og inntekter som skrev seg fra de reduserte andeler i de enkelte tillatelser figurere i Statoils egne regnskaper. Tilsvarende fikk staten sitt eget petroleumsregnskap på siden av Statoils. Formålet med dette dobbelte bokholderi var både å «moderere Statoils økonomiske vekst» ved å splitte inntektsstrømmen, og det var å sluse kontanter direkte inn i statens kasser for å unndra denne delen av inntektene forretningsmessige disposisjoner som var utenfor reell politisk kontroll. For det andre medførte splittingen av eierandelene, at Statoil ble fratatt muligheten til å styre beslutningsprosessene i lisensene uten at selskapets eier og største andelseier på sokkelen (staten) var involvert. Dette andre leddet i begrunnelsen for reorganiseringen er særskilt interessant. Dette gjelder både i forhold til de historiske forutsetningene for «den norske petroleumsmodellen» slik dette er behandlet ovenfor, og det gjelder i forhold til den historiske utviklingen videre. Stikkordet, eller honnørordet, er mangfold.

Om det kan sies at stortingsmeldingen fra 1984 inspireres av én retningsstyrt maksime, må det være forestillingen om pluralismens uomgjengelighet.[49] Mangfold mot monopol, det skulle være resepten i oljepolitikken. Gjennom hele dokumentet dukker dette begrepet opp i ulike sammenhenger,[50] som argument, og som postulat:

Det er bred enighet om at vi i Norge bør ha et mangfold innenfor det nasjonale oljemiljøet representert ved Statoil, Hydro og Saga. Et slikt nasjonalt mangfold av operative oljeselskaper er en vesentlig del av norsk oljepolitikk. Norge er avhengig av å ha et kompetent og slagkraftig nasjonalt oljemiljø som i samarbeid med den ekspertise og de erfaringer som finnes i de utenlandske selskapene, kan utnytte petroleumsressursene på den mest effektive måten under hensyntagen til nasjonale interesser».[51]

Stortinget ga meldingen sin tilslutning og vedtaket er kjent som «det nasjonale oljekompromisset». Riktignok lot noen opponerende røster seg registrere underveis i saksbehandlingen.[52] Likevel viser den endelige utgangen, at erklæringen om samstemmighet i synet på det mangfoldige oljemiljø slett ikke var ubegrunnet. Forut for beslutningsprosessen i Stortinget hadde imidlertid de politiske bølger gått svært høyt og etter kjente ideologiske skillelinjer i grunnoppfatninger om statlig forretningsdrift og offentlig engasjement i næringslivet.[53] «Det nasjonale mangfoldet» som «en vesentlig del av oljepolitikken» var derfor mer av et tilkjempet politisk resultat, enn et premisslignende faktum. I virkeligheten ser vi et radikalt politisk kursskifte nøytralisert på denne måten, omtalt sånn nærmest i forbifarten. For, som vi har sett, var den nasjonale

oljepolitikken fra 1974 helt motsatt innrettet. Idealet den gang var statsdrift mot de private, norske som utenlandske. Nå derimot var parolen mangfoldige private foretak mot den eneveldige statsdriften. Begrunnelsen kan vi finne i en åpent erklært mistro til hvor opplyst styringen av Den norske stats oljeselskap på denne tiden egentlig var:

Etter hvert som Statoil får en stadig mer dominerende innflytelse over petroleumsvirksomheten vil styring og kontroll over Statoil bli mer og mer ensbetydende med styring og kontroll over petroleumsvirksomheten generelt. En av svakhetene med dagens organisasjonsmønster er at Statoil selv vil ha den mest dominerende stillingen for så vidt gjelder å tilrettelegge beslutningsgrunnlaget for denne kontrollen. Dette er egnet til å undergrave myndighetenes reelle innflytelse fordi det ikke er gitt at ett selskap med dominerende innflytelse alene vil utarbeide og vurdere alle relevante valgmuligheter.[54]

Denne svakheten var det nettopp mangfoldet kunne bøte på. Ved å slippe «de private» fram på bekostning av statsoljeselskapet, ble rekken av «premissleverandører» lengre. Dermed ble Statoils kompetanse utfordret, og myndighetenes beslutningsunderlag utvidet. De mange kunne spilles ut mot den ene i saker som for eksempel gjaldt større investeringer eller tekniske løsninger for utbygging av felt. Slik kunne kontrollørene gjenvinne kontrollen over forretningen, og politikken gjenvinne styringen over virksomheten. For sitt formål var dermed opprettelsen av SDØE et meget vellykket politisk grep fra den borgerlige regjeringens side. I polemiske termer ble det som å skille snørr fra bart, eller og å sortere mellom det som rettelig tilkom Gud på den ene og Mammon på den annen side.

Men det fulgte med noen implikasjoner i tillegg. Disse lå i kortene og ble gjort tydelig nok rede for:

Fordi dagens organisasjonsmønster setter likhetstegn mellom staten og Statoil som rettighetshaver innenfor rettighetshavergruppene får vi imidlertid ikke nyttiggjort oss det mangfoldet som skal sikre en mest mulig effektiv utnyttelse av våre naturrikdommer.[55]

Slik var visjonen forskjøvet fra «å utvikle et kvalitativt bedre samfunn» i 1974, til «en mest mulig effektiv utnyttelse av våre naturrikdommer» i 1984. Som målsetting for petroleumsvirksomheten skulle kostnadseffektiviteten i forretningen heretter være viktigere enn politikken. Bedriftsøkonomien erstattet samfunnsøkonomien.[56] Derfor skulle statens eget oljeselskap ikke lenger være «et redskap» for politiske målsettinger om industrireising, sysselsetting og regionalpolitikk, men et økonomisk foretak som skulle måle seg mot andre, likeverdige økonomiske foretak.[57] Det ble mer enn antydet at også andre preferanser som Statoil hadde nytt fordeler av i tillegg til majoritetsandelene, var til vurdering.[58] Terrenget ble ryddet for en hel omdreining i petroleumspolitikken. Dette er den virkelige opptakten til slutten på Arve Johnsen-epoken. Opprullingen av overskridelsene i raffineriprosjektet på Mongstad som tre år seinere felte den innflytelses-

rike konsernsjefen, var anledningen. Men det politiske grunnlaget for et sjefsbytte i Statoil forelå allerede med denne overlagte kommersialiseringen av selskapet i 1984:

Den prosentandelen av inntektsstrømmen som forblir i Statoil vil være tilpasset de oppgaver og den utviking man tillegger selskapet, samtidig som selskapets finansielle rammevilkår må fremme bedriftsøkonomisk lønnsomhet og kostnadsbevissthet. Det innebærer blant annet at Statoil selv hovedsakelig vil finansiere de investeringer og utgifter som ikke dekkes over statsbudsjettet. ... På bakgrunn av den generelle utviklingen innen petroleumssektoren vil Statoils videre utviklingsmuligheter som oljeselskap ikke være avhengig av at Statoil som selskap disponerer over de samlede deltagerandeler og andre særrettigheter staten hittil har valgt å overføre til Statoil. ... Ved å la Statoil utvikle seg som et integrert forretningsmessig foretak vil selskapet kunne få mer varierte oppgaver enn hva man kunne tillate dersom Statoil som selskap skulle fortsette å samle inn verdier på vegne av det norske samfunnet.[59]

Statens interesser var ikke lenger identiske med statsoljeselskapets. Det allmenne skiltes fra det forretningsmessige. Stort tydeligere kan det ikke uttrykkes at redskapstiden for Statoil var over. Nå skulle forretningstiden begynne. Den skulle handle stadig mindre om den norske byggingen av (olje-)landet, men desto mer om akkumulasjon og erobringen av verden der ute.

Mindre politikk, mer butikk

Den norske petroleumsmodellen ble båret fram på en bølge av usedvanlig gunstige økonomiske og politiske konjunkturer. Fram mot 1980 gikk prisene til himmels, og rundt om i verden ble oljeselskapene konfrontert med aggressive regimer som hevdet retten til selv å ta styring over utvinning og omsetning av petroleum. Slike vilkår hadde gitt en uvanlig aktivistisk stat i OljeNorge de aller beste betingelser.[60] Utover i 1980-årene endret dette seg helt. «Vingeklippingen» av Den norske stats oljeselskap, understrekingen av behovet for «mangfold» og den utligning av konkurransefordeler i petroleumsvirksomheten som lå til grunn for reorganiseringen av statens engasjement i 1984, kan forstås som tidsmessige grep tilpasset endrede rammebetingelser i petroleumsverdenen. Prissjokket i året 1986 var vannskillet og ble noe av et «sannhetens øyeblikk» for så vel myndigheter som for bransje. I løpet av noen måneder og for første gang på mer enn ti år stupte prisen på nordsjøolje fra helt opp mot 40 til ned under 10 amerikanske dollar fatet.[61] Det ble dramatisk demonstrert at veien til velstand i olje ikke var brolagt bare med muligheter, men også rommet betydelig risiko. Da bunnen falt ut av markedet, gikk også fortjenesten til bunns. De mange år med gode inntekter kombinert med høy toleranse for kostnader, sørget for å forsterke virkningen av bestyrtelse. Industrien ble umiddelbart rammet der det kjentes aller verst, på bunn(!)linjen. Men det samme gjaldt også for staten, som både på grunn av skattesystemet og på grunn av eierstrukturen på sokke-

len selv var den største risikotakeren i virksomheten. Opplevelsen kunne tas til inntekt for den økonomiske forstand den borgerlige regjeringen hadde oppvist, når den alt to år tidligere hadde påtalt behovet for mer kostnadseffektive driftsløsninger. Men det var også en kraftig påminnelse om at den konjunkturstyrte petroleumsvirksomheten er transnasjonal. Resultatet var derfor både en forsterking av tendensen til kommersialisering, og det avgjørende skyv bort fra fornorskingslinjen. De to utslagene hang ikke så lite sammen, og begge var de uttrykk for en internasjonal trend som kjennetegnes ved at forholdet mellom stater og multinasjonale selskaper var i kraftig endring utover i 1980-årene. Mens de nasjonale ambisjoner i den forrige fasen hadde vært å gjøre seg mest mulig uavhengige av utenlandske kapitalkrefter, ble målet nå å tiltrekke seg størst mulig interesse fra de samme kretser.[62] En sirkel var i ferd med å sluttes.

Det var etter hvert blitt klart, også langt inn i Arbeiderpartiet, at oljepolitikk som samfunnspolitikk var et kostbart program. Allerede planene for utbyggingen av Gullfaksfeltet som en kloning av Statfjordfeltet, med tre fullriggede prosesseringsplattformer, var omstridt. For eksempel mente den minste partseieren i lisensen, Saga Petroleum, at det ville være mer lønnsomt å bygge ut deler av feltet (Gullfaks Fase II) med en satellitt som utnyttet ledig kapasitet på én av de to plattformene i Fase I (Gullfaks A og B), i stedet for å bygge en tredje kopi (Gullfaks C) med full prosesseringskapasitet. Mindretallssynet slo imidlertid ikke gjennom ved denne anledningen. Utbyggingskonseptet basert på tre mest mulig like Condeep'er representerte den utprøvde teknologien, og var dessuten perfekt tilpasset de politiske målsettingene om å bygge landet gjennom utbyggingen av kontinentalsokkelen. Produksjonen av betongunderstell, dekk og utstyrsmoduler kunne distribueres til byggeplasser, verft og verksteder kysten rundt. Behovet for engasjementer, ønsket om å spre virksomhet og rikelig tilgang på kapital veide til sammen tyngre enn incentiver for å teste forslag til kostnadsbesparende løsninger.[63] Sejersted anfører denne historien som et klassisk eksempel på det teknologihistorikere omtaler som «låsing av den teknologiske bane».[64] Innenfor et etablert teknisk system innebærer dette en preferanse for kjente teknologier, og tilsvarende en solid blokkering mot nye, uprøvde. Så lenge alt fungerer godt etter alle hensikter, gis det, som Sejersted kommenterer, «ingen impuls i systemet til å finne radikalt nye løsninger».[65] Men det innebærer også at når tvangen først foreligger, vil det oppstå et driv mot å ta i bruk alternative teknologier, mot å gjenåpne den teknologiske banen.

Prissjokket i 1986 ble en slik utløsende forandringsfaktor. Fortjenestemarginer var satt under tungt press. Felt som skulle være pengemaskiner ble ulønnsomme. Fokus dreide brått fra aktivitet til kostnader, fra samfunnsbygging til forretningsutvikling, nesten som bestilt av de unge ideologene

i kretsen rundt Kåre Willoch. Med scenarier for priser ned mot 10 USD var gnisten for å satse på teknologier som kunne redusere driftsutgifter, tent. Nesten over natt ble de mektige produksjonsplattformene med understell i betong, selve ikonet for «den norske stilen», forvandlet til dyre dinosaurer. Under de politiske og økonomiske vilkårene som gjaldt fra siste halvdel av 1980-tallet, fikk undervannssystemer, flyttbare installasjoner og flytere sitt endelige gjennombrudd som det foretrukne teknologiske alternativet til de massive, integrerte plattformene. Dermed bidro også teknologiutviklingen effektivt til å undergrave den politiske overbygningen som gjaldt for virksomheten mellom 1971 og 1984. I årene framover ville det bli færre oppgaver å dele ut til Distrikts-Norge, det syntes allerede klart; og i verste fall, om omstillingene ikke lyktes, kunne det bli mindre utbytte å fordele på fellesskapet. Som denne tidens løsen var vilkåret for å overleve kostnadseffektiv drift på forretningsmessige, konkurransedyktige vilkår. Dette ble kjernen i en ny konsensus med avgjørende konsekvenser. For i dette klima ble styrkeforholdet mellom staten og de internasjonale selskapene radikalt endret, denne gang i statens disfavør. Med søkelys på kostnader, kommersialitet og konkurranse var dialogen forflyttet til den bedriftsøkonomiske arena. Der, under trusler om at de kunne komme til å foretrekke petroleumsprovinser under andre himmelstrøk, gjenfant oljeselskapene seg i en begunstiget forhandlingsposisjon. Effekten viste seg raskt. I tur og orden fra og med høsten 1986 ble beskatningen redusert, 'bæringen' avviklet og glideskalaen opphevd.[67] I tillegg fikk selskapene «klare signaler fra regjeringen om at de ville få en betydelig plass på norsk sokkel også i fremtiden».[68]

Dette var ikke bare en politisk kursjustering. Reformene bar bud om et kollektivt mentalitetsskifte. 1960-årenes forestilling om en «gjensidig avhengighet» mellom stat og kapital var gjenopplivet, eller snarere utvidet til å inkludere det politiske miljø.[69] Alle var sammen i den samme båten. Utlendingene var ikke lenger en trussel mot det nasjonale hegemoni, men en partner i et «skjebnefellesskap»[70] for en mest mulig effektiv og inntektsbringende utvinning av petroleumsressursen. Behovet for å finne løsninger og ordninger som bidro til opprettholde produksjonsnivået på og inntektsstrømmen fra petroleumssektoren, var broen til dette fellesskapet. I jakten på nye, smarte løsninger var det bruk for å la «tusen blomster blomstre»,[71] og i kampen mot kostnadene syntes det fornuftig å slippe alle konkurrentene løs. Slik kunne vi si at mangfoldet på norsk sokkel etter hvert ble utvidet til å innlemme utlendingene, eller sogar at mangfoldet ble multinasjonalisert.[72]

Konkurrer, akkumuler!

I Stortingsmelding nr. 39 (1999-2000) om olje- og gassvirksomheten er disse tendensene summert opp som den autoriserte, myndighetsstyrte politikken. I tillegg til

(den obligatoriske) ambisjonen om «å være et foregangsland i miljøspørsmål», er to andre sett av hovedmålsettinger angitt. Det ene er knyttet til forvaltningen av olje- og gassressursene, det andre til utviklingen av den norske olje- og gassindustrien.[73] Ressursforvaltning handler om å maksimere inntektene,[74] mens industriutvikling dreier seg om verdiskaping og sysselsetting i det langsiktige perspektivet.[75] På begge områdene gikk den offisielle overbevisningen nå ut på at nøkkelen til overlevelse og suksess var å finne på motorveiene som knyttet det vesle landet til verden utenfor, og i mindre grad på de nasjonale veiene mot distriktene innenfor.

Videre i denne stortingsmeldingen slås det fast at «Den største og viktigste utfordring vi står overfor i forhold til virksomheten på norsk kontinentalsokkel er å videreutvikle og styrke kontinentalsokkelens konkurransekraft».[76] Det blir vist til at flere nye petroleumsprovinser er åpnet «i den senere tid». Dermed har industrien fått alternative, attraktive forretningsmuligheter, og konkurransen om selskapenes tekniske og menneskelige ressurser er blitt global. Det har gitt påskyndelse til en grundig vurdering av selskapsstrukturen, eller «aktørbildet», i den norske biten av petroleumsverdenen.[77] Det spennende spørsmålet «er om vi har de selskapene...som har de beste forutsetningene for å kunne løse de utfordringene vi står overfor på kontinentalsokkelen».[78] Det karakteristiske trekket i det eksisterende bildet, er den overveldende dominerende posisjonen til det helstatlige Statoil og det halvstatlige Hydro. Til sammen er de to nasjonale selskapene operatører på 75 prosent av de oljefeltene og 96 prosent av de gassfeltene som er i drift. Dette nærmer seg situasjonen i Saudi-Arabia og Mexico hvor statseide selskap har alt operativt ansvar og fullt eierskap til all produsert petroleum, og ligner på forholdene i Venezuela og Brasil der innenlandske selskaper innehar solide posisjoner blant utlendinger som bare de siste årene er blitt invitert inn. I OECD-området har utviklingen gått i retning av større deltakerbredde. Mens det på norsk side telles i alt 22 rettighetshavere og tolv selskaper med operatørskap[79] (på de største produserende feltene bare seks,[80] og dessuten med en meget sterk konsentrasjon om de to, nasjonale operative miljøene), er det rundt 120 rettighetshavere og nærmere tretti operatører på britisk side.[81] Selv om den britiske sokkelen er større enn den

DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT

St.meld. nr. 39

(1983–84)

Olje- og gassvirksomheten

norske,[82] er forskjellen likevel slående og et resultat av ulike politiske strategier. I takt med «modningen» av sokkelen[83] har de britiske myndighetene åpnet for stadig bredere deltakelse fra virksomheter som til forskjell fra de store integrerte selskapene, er små og spesialiserte. Mønsteret skal være at de små selger driftstjenester til de store som i hovedsak ivaretar operatøransvaret for produksjonen. Tatt i betraktning at de ressurssterke selskapene med tunge, kompetente organisasjoner gjerne trekkes mot nye områder som representerer teknologiske utfordringer og muligheter for store funn, kan dette synes som klok politikk. Det legger i alle fall regjering og Storting til grunn i år 2000. Spørsmålet om Statoil og Hydros dominans vil «kunne hindre effektiv deltagelse fra sterke selskaper med stor internasjonal erfaring og god kompetanse» reises eksplisitt, og konklusjonen i meldingen er klar tale. Den nasjonale kompetansen blir for mager. Det trengs tilskudd, og det kan bare tilføres utenifra:

Samlet sett er det departementets vurdering at forholdene bør legges til rette slik at også andre kompetente selskaper utover Statoil og Hydro får bedret mulighet til å bygge opp operatørorganisasjoner i Norge... Dersom de internasjonale selskapene får bedret mulighet til å bygge opp operatørorganisasjoner i Norge, vil dette kunne bidra til at selskapene ønsker å allokere sine beste ressurser til norsk kontinentalsokkel. Dette vil også være et sterkt signal fra myndighetenes side om at en ønsker å bidra til et industrielt klima med tung kompetanse og med god balanse mellom ulike industrielle miljøer. Dette vil ventelig bidra til bedre bredde i beslutningsgrunnlaget og større effektivitet i sektoren.[84]

Det viktige er ikke lenger at virksomheten på sokkelen er norsk. Det viktige er at virksomheten drives med størst mulig overskudd. Resonnementet sluttfører en utvikling som ble innledet med dreiningen mot «mangfold» og kostnadseffektivisering i 1984. Tråder kan også knyttes helt tilbake til den rudimentære oljepolitikken i 1960-årene.

I året 2000 er gjesteaktører fra utlandet med sine finansielle, teknologiske og menneskelige ressurser ikke bare å anse som nyttig målestokk for nasjonale oppkomlinger og som alternative premissleverandører for offentlige beslutningstakere, men deres bidrag er en erklært forutsetning for god ressursforvaltning og optimal verdiskaping. Dette gir sterke assosiasjoner til den føringen som gjaldt for oljepolitikken før noen visste om det overhodet fantes noe olje å ha politikk for. Også den gang gjaldt det om «å legge forholdene til rette» for utenlandsk deltakelse. Eller med Francis Sejersted, det gjaldt om å «lokke» de utenlandske til Norge.[85] Det kan altså synes som om politikken har returnert til utgangspunktet. Men i den politiske retorikken er det egentlig ikke snakk om kursendringer, og slett ikke om tilbakevendinger, verken i 2000[86] eller i 1984.[87] Det handler heller om pragmatisk tilpasning til endrede betingelser, et slags overlagt *«carpe diem»* for den politiske agenda. Gjerne forsterket med for-

sikringer om at den forlatte kursen var nettopp den rette politikk for sin tid.[88] Den «rette politikken» nå, i 2000, blir å innlemme kontinentalsokkelen i den globale konkurransen om kapital, teknologier og kompetanser.[89] Men motsatsen til å slippe verden inn, er selv å gå ut i verden. Og den ferden er ikke lenger en opsjon, det er blitt en forutsetning og derfor det andre sentrale mål i den nyeste versjonen av petroleumspolitikken:

I den fasen de norske petroleumsaktivitetene er i, med en brå nedgang i aktivitetsnivået på kort sikt kombinert med en gradvis avtagende produksjon på lengre sikt, er det viktig å styrke innsatsen mot internasjonale markeder. Dette er en forutsetning for at vi fortsatt skal kunne ha en betydelig aktivitet i norsk petroleumsvirksomhet, og for å kunne bygge videre på de investeringene som er lagt ned i petroleumsnæringen gjennom flere tiår. Det er et viktig myndighetsansvar å bidra til at den teknologien som er utviklet i tilknytning til kontinentalsokkelens virksomhet kan videreføres og omsettes i nye markeder og ikke fases ut med virksomheten på den norske sokkelen.[90]

Det klare, offensive signalet, der myndighetene påtar seg fadderskapet for internasjonaliseringen av den norske petroleumsindustrien, blir nokså nøyaktig det motsatte av den konsekvente fornorskings- eller nasjonaliseringslinjen som gjaldt gjennom hele 1970-tallet og til litt ut i 1980-årene. Men overlappingen var tydelig allerede ved inngangen til 90-tallet.[91] Mest markant kan denne utviklingen følges i linjeskiftet i Statoil.

Beslutningen om de første utenlandsinvesteringene ble tatt under Arve Johnsens ledelse. Den gjaldt oppkjøpet av Essos nedstrømsaktiviteter, først i Sverige i 1985, og året etter i Danmark. Den strategisk motiverte omleggingen kom likevel først med Harald Norvik som i 1988 etterfulgte Johnsen som konsernsjef i statsoljeselskapet. Som nevnt falt Norviks sjefstid sammen med den politisk bestemte avpolitiseringen av Statoil. Om Arve Johnsen hadde vært «fornorskeren», ble Harald Norvik «forretningsutvikleren». Når butikk skulle erstatte politikk, måtte statsoljeselskapet konkurranseutsettes. Og i en konkurranse der verdens største oljeselskaper representerte standarden, måtte ambisjonen logisk nok bli å måle seg mot «de beste». Men i en bransje som i hele sitt vesen er grenseoverskridende, var det neppe mulig å møte denne utfordringen effektivt bare på den nasjonale arena. For å bli god «hjemme», var det nødvendig å lykkes «ute», det var en naturlig slutning. Derfor er det ikke overraskende at Statoil under Norviks ledelse startet «en massiv internasjonal ekspansjon»[92] som i løpet av ti år har involvert konsernet i olje- og gassfelt og markeder praktisk talt verden over.[93] Det overraskende er heller det klima av nesten total samstemmighet om at denne utviklingen ikke bare var logisk, men også selvsagt og nødvendig.[94]

Verken annonseringen i 1990 av Statoils samarbeid med BP i leteprosjekter i det tidligere Sovjetunionen, Nigeria, Angola og Vietnam, eller Regjeringens melding til Stortinget i 1994 [95] som presenterte internasjonalisering som en hoved-

strategi for videreutviklingen av statens oljeselskap, avfødte noen som helst politisk debatt. Men det var slett ikke selvsagt at så konsekvensrike strategiske avgjørelser i og om Statoil ikke skulle vekke oppsikt eller til og med politisk strid. Hele Statoils tidligere historie vitner jo om det motsatte. «Det dreide seg tross alt», som Ryggvik kommenterer, «om å investere deler av den grunnrente Statoil hadde ervervet seg basert på statlige privilegier i politisk risikofylte prosjekter i utlandet». Men dette var en betraktning som bare var gyldig om en fortsatt så på Statoil som «organ for å gjennomføre myndighetenes petroleumspolitikk»,[96] og som garantist for samfunnets inntektsstrøm fra virksomheten, og på Statoils ekspansjon i utlandet som Statens økonomiske ekspansjon. Men dette var forutsetninger det allerede med «vingeklippingen» i 1984 var tatt avgjørende reservasjoner mot, og som i 2000 helt er oppgitt. I følge den sist autoriserte framstillingen styrer Staten pengestrømmen fra petroleumsvirksomheten gjennom «skatt på oljeselskapene, inntekter fra Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) og utbytte fra Hydro og Statoil».[97] I denne sammenheng har statens oljeselskap ikke noe særskilt ansvar for fellesskapets kontantstrøm. Statoils oppgave er å drive mest mulig effektivt og generere størst mulig inntekter. Dette er også statsoljeselskapets ledelse enig i. «Statoil må evne å levere en avkastning som er på linje med de beste i industrien», slo Harald Norvik fast på et foredrag i Sandefjord 20. januar 1999. «Å tilføre eieren solide resultater er organisasjonens primære oppgave». Slik blir det en sammenheng mellom den norske kontinentalsokkelens konkurransedyktighet og konkurranseutsettingen av Den norske stats oljeselskap. Begge blir politiske grep til samme dobbelte formål; å maksimere verdiskapingen fra virksomheten på sokkelen, samtidig som Statoil settes i stand til å overleve i den globale konkurransen.

Det siste logiske skritt i denne utviklingen blir å stille spørsmål ved organiseringen av det økonomiske foretaket. Er det (politisk) hensiktsmessig og (økonomisk) nødvendig at staten er eneste eier i et hundre prosent økonomisk foretak som i hovedsak ekspanderer i utlandet? Og kan Statoil utvikles som foretak med staten som eneste eier? Spørsmålene er retoriske i sin form og er som kjent for lengst stilt. Proposisjonen der regjeringen foreslår at staten selger seg ned både i Statoil og i SDØE passerte statsråd i desember 2000 og vil bli vedtatt av Stortinget i løpet av våren 2001, uten annen debatt enn den som går på den prosentvise størrelsen av andelene. Begrunnelsen er som en oppsummering av den fellesforståelse som nå er etablert som fundament for den nasjonale petroleumspolitikken. I proposisjonen heter det nemlig:

De viktigste hensynene som ligger til grunn for den videreutviklingen av statens engasjement regjeringen tar sikte på å gjennomføre, er å:

- *sikre statens inntekter*
- *videreutvikle norsk oljeindustri både nasjonalt og internasjonalt;*

- *videreutvikle norsk kontinentalsokkels konkurransekraft;*
- *sikre langsiktig gassforvaltning som en integrert del av disse tre elementene.*[98]

Det er et interessant historisk poeng, at det er en regjering fra Arbeiderpartiet som i 2001 på denne måten fullfører et løp som ble innledet med den borgerlige regjeringens reorganisering av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten i 1984.

Fra visjon til akkumulasjon

Fra 1973 til 2001 har det vesle petroleumslandet Norge beveget seg fra utbygging og vekst til drift og forvaltning. Det har sammenheng med at den rike, norske petroleumsprovinsen er utviklet fra jomfruelighet til modenhet. På veien har politikken endret karakter fra høystemt nasjonalisme til offensiv internasjonalisme; fra optimistiske, men konkrete, vyer om hvilke virkninger petroleumsinntektene ville få i hjemlandet, til nøkternt bokholderi over petroleumsformuen og praktiske strategier for industriell satsing i utlandet.

I én forstand kan dreiningen forklares som en pragmatisk og realistisk tilpasning til endrede betingelser og internasjonale konjunkturer. Politikken er «modnet» med industrien og feltene. Etter en innledende fase der målet var å hente inn mest mulig kapital og kompetanse av utenlandsk opprinnelse, har de politiske grepene skiftet fra 1970-tallets fornorsking, via 1980-tallets kommersialisering til 1990-årenes internasjonalisering. Fra utlendinger i Norge til nordmenn i utlandet. Underveis har den norske petroleumspolitikken, eller politikere og embetsmenn, fulgt våkent med og høstet maksimalt ved alle anledninger. I denne fortolkningen er det «virkemidlene» i en ellers vellykket politikk som har endret seg, mens målet hele tiden har «stått fast».[99]

Men i en annen forstand kan det argumenteres for at nettopp perspektivet har skiftet, og det mer enn én gang. Nasjonaliseringsbølgen etter påvisningen av Ekofisk må oppfattes som en radikal kursendring i forhold til den åpne dør mot utlandet i den tidligste fasen. Og opprettelsen av SDØE i 1984 var klart nok en politisk, økonomisk, og ideologisk begrunnet omlegging av statens engasjement i petroleumsvirksomheten. Derimot var naturligvis veien kort fra kommersialisering til nasjonale strategier for internasjonalisering, siden det dreier seg om en konkurranseutsatt næring som i lengden bare overlever ved å krysse grenser. Kronologisk kan historien følgelig beskrives som en prolog og to og en halv vending, og fra den ene til den andre enden er de overordnede målsettingene tydelig reformulert. Et «kvalitativt bedre» og en «planmessig omforming av» det norske samfunnet i 1973 er erstattet med verdiskaping og internasjonal satsing i 2001. På den måten har politikkens mål endret seg fra nasjonalisering og mest mulig statlig kontroll med virksomheten, til privatisering[100] og mest mulig statlig kontroll med inntektene. Når for eksempel ekspedisjonssjef Tore

I. Sandvold[101] i Olje- og energidepartementet begrunner delprivatiseringen av statens økonomiske engasjement, blir det på denne måten: *«Vårt utgangspunkt er at de endringene som nå skjer, skal føre til høyere verdiskaping. Dette er overordnet alle andre hensyn».*[102] Hensynet til maksimeringen av inntektene skal altså veie tyngre enn alle andre tenkelige hensyn. Men det kan forstås som om de økonomiske termer i oljepolitikken på et tidspunkt har fått rang foran de politiske. Dette, kan det hevdes, er nå også politisk fastslått. I stortingsmelding nr. 39 fra 2000 heter det nemlig:

Ressursene må forvaltes i et langsiktig perspektiv som sikrer størst mulig inntekter. Inntektene som vil tilfalle staten, vil gjøre oss bedre i stand til å trygge velferden, utvikle kunnskap og teknologi samt bygge opp petroleumsfondet.

Med andre ord bærer det nasjonale programmet ikke lenger bud om at et samfunn skal gjennomgripende endres. Første og siste bud er å maksimere inntektene og å forvalte formuen.

Noter

1 I denne framstillingen er milepælene dokumentert ved tre, til dels klassiske, meldinger til Stortinget: St. meld. nr. 25 (1973-74) «Petroleumsvirksomhtens plass i det norske samfunn»; St. meld. nr. 73 (1983-84), «Om organiseringen av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten»; og st. meld. nr. 39 (1999-2000), «Olje- og gassvirksomheten».

2 Ref. Adrian Hamiltons bok som i norsk oversettelse har fått tittelen «Olje, det store spillet»

3 Sommeren 1965 ble de første 278 blokker i den norske delen av Nordsjøen lyst ut. Det var åpnet for jakt. I oktober 1962 anmodet Phillips Petroleum Company om eksklusive rettigheter til å lete etter petroleum utenfor Norges kyster. Dermed var norske myndigheter alarmert.

4 I desember 1969 visste letemiljøet i Phillips at det var gjort et gigantisk funn, det første på norsk sokkel. Den 13. januar 1971 ble myndighetene formelt underrettet om at Ekofisk-funnet var drivverdig.

5 Framstillingen her bygger på Helge Ryggviks doktorgradsavhandling, «Norsk oljevirksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale – En studie av selskapsstruktur og internasjonalisering», UiO, 2000.

6 Bartlesville, Oklahoma!

7 Iflg. Håkon Lavik i Statoil. Se hans bok om «Statfjord – Nordsjøens største oljefelt», s. 168f.

8 Se Stig S. Kvendseth, «Funn – Historien om Ekofisks første 20år «, s.31. Nå viser det seg at produksjonen fra området langt vil overstige 4 milliarder fat. Første generasjon av produksjonsinstallasjoner er allerede erstattet av andre generasjon. Det er antydet at Ekofisk som var det første feltet det ble produsert norsk sokkelolje fra, kanskje også kan bli det siste, en gang mot slutten av første halvdel av 2000-tallet.

9 Innst. S. nr. 294 (1970-71), her etter «Norsk Oljehistorie», bd. 1, s170f.

10 «Norsk oljehistorie», bd 1, s.st.

11 S. 6. Uthevelsene i dette og de fire følgende sitater er alle gjort av utgiveren.

12 S.st.

13 S. 15

14 S. 6. En god komplementær formulering i samme kategori (post festum sett, når rett er rett) er denne på s. 7: *«De økte offentlige inntekter* vil bli nyttet til skattelettelse og til økt offentlig innsats bl.a. i distriktsutbygging, miljøvern, sosialsektoren, undervisning og samferdsel».

15 Det er overskriften til første hovedkapittel, etter det obligatoriske, oppsummerende Innledning.

16 Uth. av utg., se s. 9

17 Francis Sejersted, « Systemtvang eller politikk». Se s. 25ff.

18 I 1960-årene var den offisielle holdningen nettopp den motsatte. H. Ryggvik skriver utførlig om dette i kap. «Full tillit til de multinasjonale» som omhandler årene 1963-1971. Ryggvik, s. 75ff.

19 Dette mente regjeringen var en internasjonal oppgave som den bl.a. ville arbeide for gjennom organisasjoner som Nordisk Råd og OECD. Se s. 13.

20 «For å sikre folkevalgte organer økt styring med den omstilling som følger med petroleumsvirksomheten og bruken av inntektene, kan det komme på tale å nytte en del av statens oljeinntekter til å kjøpe eierinteresser i norsk næringsliv. De økte valutainntektene kan gjøre det aktuelt å kjøpe en del utenlandske eierinteresser». Uth. av utg., se s. 9.

21 «Den norske stats oljeselskap A/S, Statoil, vil være et viktig organ for å gjennomføre myndighetenes petroleumspolitikk.. Retningslinjer for Statoils virksomhet vil bli trukket opp av de politiske organer. Forholdene vil bli lagt til rette

for selskapet slik at man kan nå de målsettinger som er kommet til uttrykk i formålspragrafen. Selskapet vil derfor bl.a. bli gitt oppgaver som selvstendig operatør så snart som mulig. Det vil si at selskapet rent teknisk står for gjennomføringen av leting etter og utvinning av petroleumsfunn». S. st.

22 «Den norske stats oljeselskap a.s har til formål selv, eller gjennom deltakelse i og samarbeid med andre selskaper å drive undersøkelser etter og utvinning, transport, foredling og markedsføring av petroleum og avledede produkter, og annen virksomhet som står i naturlig forbindelse med dette.» Sitert etter årsmeldingen for 1973.

23 S. 13.

24 S. 13.

25 S. 16.

26 S. 6.

27 S. st.

28 Reiulf Steen, etter Berge Furre, Norsk Historie 1905-1990, s. 405.

29 Ikke slik å forstå at meldingens forfattere var blinde for mulige negative konsekvenser. Press i økonomien, press på arbeidsmarkedet, voksende ulikheter mellom yrker og landsdeler, miljøforstyrrelser er blant de trusselfaktorer som vurderes, men uten at de problematiseres eller på noen måte får overskygge det glade budskapet..

30 Det programmatiske angrepet ble levert av Terje Osmundsen, den gang en ung, fremadstormende Høyre-politiker, med boken «Gjøkungen», utgitt i 1981.

31 Kåre Willoch, Statsminister, 1990, s. 282.

32 S. st. s. 282.

33 Willochs beske karakteristikk av administrerende direktør i Statoil. S. st., s. 286.

34 Ref det legendariske utsagnet fra amerikansk økonomisk historie om at «det som er godt for General Motors er godt for USA».

35 Willoch, 1990, s. 287.

36 S. st. s. 285.

37 S.st., s. 285f.

38 S.st.

39 Alt dette etter Finn E. Kroghs oppsummering. Se hans artikkel, «Reorganiseringen av Statoil – «Vingeklipping» eller symbolpolitikk», i Norsk Oljemuseums Årbok for 1997.

40 Willoch, 1990, s. 284: «Som en talentfull og veltalende politiker med «karisma» la administrerende direktør Arve Johnsen også et stort arbeid i å forklare for både stortingspolitikere og lokale politikere hvilke fordeler et raskt voksende Statoil kunne bety for akkurat deres distrikt. Derefter støttet disse representantene livlig opp om Statoils ønsker overfor Stortinget og regjeringen».

41 S.st. Det er forfatteren selv som ved gjentatt bruk av hermetegn ironiserer over informasjonsverdien i informasjonen fra Statoils «informasjonsavdeling». Men som Willoch medgir, hva det nå enn var, så må det etter egne mål ha vært særs vellykket. I så fall var det kanskje et tilleggspoeng, on eller off record, å gi Statoil kreditt for også å ha vært pionerer i utviklingen av moderne mediestrategier? På dette punkt går politikeren Willoch ganske langt i retning av å insinuere konspirasjon og manipulasjon: «Denne avdelingen (d.e. «informasjonsavdelingen» i Statoil) knyttet mange verdifulle kontakter, særlig i NRK. De mange informasjonsmedarbeidere utnyttet de store og gode tallene for alt de var verd, til å bygge opp myten om Statoils fabelaktige dyktighet og vellykkethet».

42 Høyres ideologer hadde sørget for at spørsmålet om Statoils stilling fikk oppmerksom plass i partiets program for perioden 1981-85.

43 Iflg. Willoch, s.st. s. 289 Makten skulle bringes tilbake, ikke til folket, men til de folkevalgte i Regjering og Storting.

44 St. meld. nr. 73 (1983-84) fra Olje- og energidepartementet, «Om organiseringen av statens deltakelse i petroleumsvirksomheten». Underlaget for denne meldingen var utarbeidet av det såkalte Mellbye-utvalget. Se Krogh om utvalgets arbeid og om det politiske spillet i forkant av stortingsmeldingen.

45 Side 3.

46 Det er et ironisk poeng, at Høyres program for å restituere de folkevalgte organers rett til å forvalte ressurser og styre og kontrollere virksomhet, fikk mer enn stor støtte fra embetsverket i OED. I departementsgården hadde man i følge Krogh «følt seg overkjørt av Statoils evne til å få saker vedtatt på politisk nivå uten at departementets egne vurderinger ble tatt tilstrekkelig hensyn til». Se Krogh, NOMs Årbok s. 45.

47 Fra innledningen, s. 3.

48 Ref. for eksempel denne oppsummeringen fra vurderingen av Statoils utvikling (s. 9–15, se s. 14f): «Statoils stilling og utvikling kommer som et resultat av at myndighetene har villet sikre staten en størst mulig andel av inntektene fra sokkelvirksomheten og sikre statlig styring og kontroll. / Ved uavkortet å overføre de rettigheter staten har forhandlet med de øvrige selskaper til Statoil, vil Statoil...få en økonomisk størrelse og innflytelse over beslutningsprosessen som gjør at vi innenfor et forretningsmessig etablert selskap får en uvanlig konsentrasjon av makt og innflytelse». Eller denne konstateringen på s. 16: «Gjennom Statoils betydelige økonomiske størrelse og dominerende stilling i beslutningsprosessen vil selskapet langt på vei kunne øve avgjørende innflytelse over petroleumsvirksomheten...»

49 Pluralismen i oljepolitikken etableres som formaning og faktum allerede innledningsvis i denne stortingsmeldingen, s. 3: «Vi må benytte på beste måte den enestående anledning petroleumsvirksomheten gir til å bidra til å skape en konkurransedyktig industri både på det nasjonale og internasjonale markedet. Det er i denne sammenheng viktig å ha et betydelig innslag av kompetente nasjonale oljeselskaper i den fysiske utnyttelsen av petroleumsressursene.» Det er et poeng her at det mellom de to utsagnene i det siterte avsnittet ikke er noen nødvendig sammenheng. Det dreier seg om en verdibasert og ikke en logisk slutning. Dette synliggjøres, litt overraskende, av høringskommentaren til Mekaniske Verksteders Landsforening. Motsatt regjeringen var denne næringslivsorganisasjonen på sine medlemsbedrifters vegne bekymret for den industrielle effekten av å svekke det vellykkede Statoil: «M.V.L. mener at Statoil har hatt stor betydning for utviklingen av norske industribedrifter som leverandører til oljevirksomheten. Det er viktig at myndighetene opprettholder Statoils evne til å fylle denne funksjonen også i fremtiden».

(Se vedl. til meldingen, s. 51). Innenfor den samme ideologiske referanseramme (Høyre og arbeidsgiverorganisasjonen) gikk det altså an å ha to motsatte syn på verdien av å ha én særskilt tung, nasjonal aktør. Forklaringen gis naturligvis av ståstedet som h.h.v kontrollør (politikken) og leverandør (industrien).

50 S. 4; s. 14 (2 forekomster); s. 16; s. 18; s. 21; s. 22.

51 S. 22.

52 MVL som vi har vist til; i tillegg også Jern- og Metallarbeiderforbundet, mer obligatorisk, kanskje; men mer uventet også Høyres, og Stavangers, minister i Kommunal- og Arbeidsdepartementet, Arne Rettedal. (Se høringsuttalelser, vedlegg til stortingsmeldingen).

53 Om det politiske spillet, se Krogh.

54 S. 14. På dette punkt er det vanskelig å unngå å assosiere til Kåre Willochs utilslørte kampanje mot Statoil under Arve Johnsens ledelse, slik han selv framstiller dette i sine memoarer fra statsministertiden (se ovenfor). Mon ikke dette var politikerens takk for sist til forretningsmannen, et utslag av mannjevningen der bare én kunne vinne?

55 S. 14.

56 Eller som Francis Sejersted velger å uttrykke seg i boken «Systemtvang eller politikk»: «Nå fikk det oljeindustrielle kompleks anledning til å utvikle seg i større grad ut fra sin egen teknisk-økonomiske rasjonalitet», til forskjell fra det tidligere kravet om «tilpasningen til det norske sosioøkonomiske system». (Se s. 75).

57 Som her på s. 18: «Departementet mener også at det er viktig at de operative deltageres innsats og effektivitet i større grad kan måles mot hverandre. En reel sammenligning kan kun oppnås dersom deltagerne opererer under tilnærmet like vilkår».

58 Se s. 27 der statsoljeselskapet helt anonymiseres og omtales som «en av de operative deltagere» som, pent omskrevet, tillegges vikarierende motiver i sine planframlegg: «Departementet legger også vekt på at rettighetshaverene bør fatte sine beslutninger på så like kriterier som mulig. Retten til bæring i letefasen for en av de operative deltagere gir dette selskapet et vesentlig forskjellig beslutningsgrunnlag i forhold til de øvrige operative deltagere. Ordningen kan derfor virke hemmende for så vidt gjelder å eksponere beveggrunnene i de enkelte beslutninger til den part som er båret».

59 Fra s. 20.

60 Ref. Svein S. Andersen og Ole Gunnar Austvik, som i «Nasjonal handlefrihet – nye internasjonale rammebetingelser. Petroleum, makt og demokrati», gir denne komprimerte vurderingen av bakgrunnen for den norske statsaktivismen i 70-årene (s. 34f): «En sterk stat med forhandlingsstyrke skulle kunne utnytte muligheter til å realisere politiske ambisjoner. Den videre operasjonalisering av statsaktivistiske holdninger skjedde under svært gunstige rammebetingelser. En stor del av ressursene på norsk sokkel var ennå ikke tildelt og en timeplan var lagt som gjorde at nye store tildelinger på slutten av 1970-tallet – under Iran-Irak konflikten – falt sammen med et historisk toppunkt i nasjonalstatens forhandlingsstyrke overfor internasjonale selskaper. En kan kanskje si at norske myndigheter ble revet med, og kunne gå lenger enn de hadde forestilt seg som mulig få år tidligere. Paradoksalt nok var den internasjonale utvikling slik at jo mer radikale norske myndigheter var, jo mer moderate framsto de i internasjonalt lys, der trusler om nasjonalisering hørte til dagens orden. Dominerende statlige andeler i alle attraktive konsesjoner, kombinert med 'bæring' i letefasen og glideskala etter funn er eksempler på tilleggskrav som ble lagt inn i norske konsesjoner».

61 En pedagogisk framstilling av bakgrunnen for prisbevegelsene gir Øystein Noreng i en artikkel i magasinet Esso-perspektiv nr. 2 1998: «Prisutviklingen på råolje de siste 25 årene – hvorfor kommer krisene?» Undertegnede har også gitt spørsmålet en kortfattet behandling i en artikkel i NOMs årbok for 1999: «Overgangsalderen – Ved hundreårsskiftet – Litt om hvorfor petroleumsindustrien ikke lenger er hva den var».

62 Kursomleggingen behandles grundig av Ryggvik; se særl. s. 109ff.

63 Sejersted refererer til forklaringen en representant fra Hydro, som sammen med Statoil utgjorde flertallet i Gullfakslisensen, skal ha gitt for å avvise mindretallsforslaget: «Vi hadde flust med penger, var likvide til tusen, og hadde behov for nye engasjementer». Se s. 42.

64 Denne innfallsvinkelen er sentral i Sejersteds drøfting. Se op. cit. s.39ff og igjen s. 79ff.

65 Sejersted, s. 47.

66 Sejersted omtaler skiftet som en ny giv i og en ny retning på teknologiutviklingen. Se op. cit. s. 79ff.

67 Etter oppgjøret om Mongstad, hadde den omleggingen også støtte i den nye Statoil-ledelsen, som ønsket å utvikle bedriften på de vilkår markedet satte, uten støtte i særfordeler som statsforetak. Ref. Andersen og Austvik, s. 38.

68 Ryggvik, s. 110.

69 Ryggvik hevder at oppfatningen om den gjensidige avhengigheten hadde rotfast feste i oljeadministrasjonen gjennom hele perioden. Han gjør ellers et nummer av at også ved denne anledningen var Arbeiderpartiet i posisjon – for liksom å understreke at sirkelbevegelsen fra 60- til 80-årene kan tas helt ut: «Ironisk nok», i likhet med tidlig på 1960-tallet var det en Arbeiderpartiregjering som sto som jordmor for en mer velvillig politikk overfor de utenlandske selskapene». Ryggvik op. cit. s. 109.

70 Det er Andersen og Austvik som anvender denne karakteristikken, slik: «Forhandlingsforholdet ble endret i favør av de internasjonale selskapene. Men det var også en tendens til understrekning av felles interesser – 'skjebnefellesskap' – mellom statlige og private interesser i sektoren». Op. cit. s. 38.

71 Ubeskjedent fritt etter Mao Zedong.

72 Lånt hos Ryggvik som har denne termen som karakteristikk av hele perioden etter 1986: «Multinasjonalisering av norsk oljevirksomhet (1986-98)», s. 109ff.

73 Se St. meld. nr. 39 (1999-2000), s. 6.

74 Se s. st.: «Olje- og gassressursene vil gi Norge betydelige inntekter. Den beste måten å sikre inntektene på er å påvise nye ressurser og å bygge ut og drive feltene på en mest mulig effektiv måte».

75 Se s. st. s. 6f: «Det er ønskelig at norsk olje- og

gassindustri med den kompetanse og teknologi som gradvis er bygget opp, skal vare lenger enn virksomheten på norsk kontinentalsokkel».

76 S. st. s. 11.

77 Kap. 4.2 – «Aktørbildet» – på sidene 42 til 57 i stortingsmeldingen.

78 S. st. s. 46

79 Fakta 2000 – Norsk petroleumsvirksomhet, utgitt av Olje- og energidepartementet.

80 Stortingsmeldingen s. 50.

81 Iflg. stortingsmeldingen, s. 49.

82 244 000 kvadratkilometer mot 131 000.

83 En petroleumsprovins betegnes som «moden» når alt eller det meste av ressursene regnes som kartlagte. Dette er i dag tilfellet for hele nordsjøbassenget. På norsk side ble «elefantene» – Ekofisk, Frigg, Statfjord, Gullfaks, Oseberg og Troll – påvist i løpet av ti-årsperioden 1969-79. Etter dette har de fleste funn i området det fellestrekk at de er atskillig mindre og gjerne finnes nært opp til de store, kjente strukturene.

84 St. meld. nr. 39, s. 50.

85 Se Sejersted, s. 16, om grunnlaget for Evensens strategi i 60-årene: «Litt forenklet kan man si at man hadde en forestilling om et integrert oljesystem «der ute», dominert av de store oljeselskapene, og som hadde den nødvendige teknologiske ekspertise og de nødvendige nettverk i markedet og på kapitalsiden. Dette system måtte på en eller annen måte lokkes til Norge slik at Norge kunne få utnyttet sin «nye» ressurs.

86 St. meld. nr. 39 (1999-2000), s. 6: «Staten har benyttet seg av ulike virkemidler for å oppnå målene innen petroleumssektoren. Virkemidlene har vært tilpasset de utfordringene en til enhver tid har stått overfor. Petroleumsvirksomheten i Norge er inne i en ny epoke blant annet som følge av endrede markeds- og konkurranseforhold og nye utfordringer både for staten, Statoil og andre aktører. For å tilpasse seg nåværende og fremtidige utfordringer og krav, og samtidig kunne realisere statens mål, er det behov for å vurdere andre virkemidler og endret sammensetning av virkemidlene».

87 St. meld. nr. 73 (1983-84), s. 4, hvor det heter: «Regjeringen legger ... betydelig vekt på å anbefale en organisering av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten som kan tilpasses endrede forutsetninger og endrede politiske retningslinjer og som derved kan bidra til kontinuitet og stabilitet i petroleumssektoren».

88 Se for eksempel olje- og energiministerens artikkel i dette nummer av Oljemuseets årbok. Og denne understrekningen fra stortingsmelding 73 fra 1984, s.4: «Det har utvilsomt vært riktig å bygge opp et sterkt statlig selskap, blant annet for å sikre at man på norsk side har tilstrekkelig kompetanse til at den nasjonale beslutningsmyndighet blir reell...Dette må imidlertid ikke lede oss bort fra å vurdere hvorvidt organiseringen av statens deltagelse til enhver tid er den mest hensiktsmessige». Stortingsmeldingen annonserer en rekke tiltak som skal bidra til å øke sokkelens «konkurransekraft». Blant disse er endringer i konsesjonspolitikken, petroleumsloven og petroleumsbeskatningen.

90 St. meld. nr. 39 (1999-2000), s. 98.

91 Ryggvik, s. 115: «På slutten av 1980-tallet var Norge det land i verden, ved siden av Sverige, som investerte mest i utlandet målt i forhold til samlet BNP». Hydro var først ute, iflg. Ryggvik, men fikk etter hvert følge av flere, også av Statoil.

92 Ryggvik, s. 205. Sammenhengen er naturligvis mer kompleks enn det gis inntrykk av her. Det er et helt sett av faktorer som til sammen forklarer internasjonaliseringen. I tillegg til «konkurranseutsettingen» av sokkelen som vi har vært inne på her, dreier det seg her blant annet også om vurderingen av ressurssituasjonen på norsk sokkel og det politiske trykket fra EU.

93 I mars 2001 er Statoil engasjert i lete- og produksjonsvirksomhet i Europa, Sør-Amerika, Vest-Afrika, Russland, Aserbajdsjan, Kina og Vietnam. I tillegg har selskapet aktiviteter innen foredling og markedsføring som spenner nesten like vidt, og et bredt internasjonalt engasjement innen petrokjemi. Se Stavanger Aftenblad, 21.03.01.

94 Ryggvik,. Ref. særlig sidene 135-150 i hans avhandling.

95 Stortingsmelding nr. 26 (1993-1994), Utfordringer og perspektiver for petroleumsvirksomheten på kontinentalsokkelen.

96 St. meld. nr. 25 (1973-74), s. 9.

97 St. prp. Nr. 36 (2000-2001), Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE. Se s. 6.

98 St. prp. Nr. 36 (2000-2001), s. 11

99 Stortingsmeldingen fra 1984 om organiseringen av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten har dette utgangspunktet. Det gjelder også for olje- og energiminister Olav Akselsen, når han i 2001 streker opp «utfordringar i norsk olje- og gasspolitikk». (Se artikkelen i dette nummeret av Oljemuseets årbok).

100 Et vesentlig argument for privatisering av Statoil er nettopp behovet for å satse internasjonalt.

101 I Statoils internavis «Status» for mars 2001 som har børsintroduksjonen av statsoljeselskapet som hovedtema, presenteres Sandvold på denne måten: «Han har lang fartstid i Olje- og energidepartementet. Han har fulgt Statoil fra embetsmannsplass i mange år. Og han er en sentral aktør i de endringene som nå skal skje med Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) og børsintroduksjon av Statoil.

102 Sitert etter «Status».